

ประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

The Folklore of Novice to be Elephant Parade : A Case Study of Taklang Village
in Krapo Subdistrict, Thatoom District, Surin Province

อนุชิต สีโสมรส¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีจุดมุ่งหมาย 3 ประการดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคติความเชื่อ องค์ประกอบ พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูยที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้าง กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนและ 3) เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ที่หมู่บ้านตากกลางตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ประเพณีบวชนาคช้างบ้านตากกลางเป็นประเพณีของชุมชนชาวกูย ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และ สังเกตอย่างมีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษาและนำเสนอผลการ ศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า

1. ประเพณีบวชนาคช้าง บ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานทาง วัฒนธรรมของสองวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมชาวกูยที่ผูกพันกับช้างและวัฒนธรรมแบบชาวพุทธที่ แสดงถึงความเชื่อด้านพุทธศาสนา คือชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ต้องบวชเป็นพระสงฆ์เพื่อทดแทน บุญคุณบิดามารดาเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา พิธีกรรมการบวชนาคช้างมีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม 2) วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม 3) สถานที่ในการ ประกอบพิธีกรรม และ 4) เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือขั้นเตรียมการและขั้นดำเนินการ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อที่เกี่ยวกับวันและเวลา ความเชื่อที่เกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับ เครื่องใช้ และความเชื่อที่เกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรม โดยชุมชนชาวกูยบ้านตากกลางเชื่อว่าการได้ ชี้อาหารแห่งนาจะได้บุญมหาศาล เพราะถือว่าเป็นการเดินตามรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ใด ที่เข้าร่วมในพิธีกรรมก็จะได้รับบุญนั้นด้วย

¹ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีการศึกษา 2552

2. ความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยเกิดมาจากความเชื่อของวัฒนธรรมชาวกูยที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความผูกพันกับช้างมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำช้างมาร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับช้างในด้านพิธีกรรม ชาวกูยยังคงรักษาระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทที่เป็นวัฒนธรรมชาวพุทธเข้าด้วยกันและได้ผสมผสานความเชื่อของวัฒนธรรมชาวกูย

3. แนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง สามารถทำได้โดยจัดให้เป็นงานประจำปี มีจัดเตรียมเอกสาร หนังสือขั้นตอนในการจัดเตรียมการประเพณีบวชนาคช้างเพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาและสืบทอดประเพณีบวชนาคช้างไว้ที่ศูนย์ศึกษา เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษาและเยี่ยมชม

ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ในกิจกรรมกลุ่มของคนในชุมชน โดยใช้ความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน ให้มีความรัก ความสามัคคี เหมือนทุกคนเป็นครอบครัวเดียวกัน ที่จะต้องดูแลเอาใจใส่กันตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์การดำรงเผ่าพันธุ์ของชุมชนชาวกูย อีกทั้งการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวกูยให้ดำรงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ : ประเพณีบวชนาคช้าง กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย นาค

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the history of the beliefs, elements, rites and goals of the folklore of novice to be elephant parade of Kui people at Taklang village in Krapo subdistrict, Thatoom district, Surin Province; 2) to study the roles of the relations between the folklore of novice to be elephant parade and Kui ways of life in terms of the relationships between human being and elephants, and the creation of community members' unity; and 3) to find out the ways to restore, preserve and inherit the folklore of novice to be elephant parade at Taklang village in Krapo subdistrict, Thatoom district, Surin Province. The data of the folklore of novice to be elephant parade of Kui community were collected by the related documents, fieldworks, interview and participatory observation. The collected data were analyzed according to the mentioned main points of the study which were represented as the analytic description. The

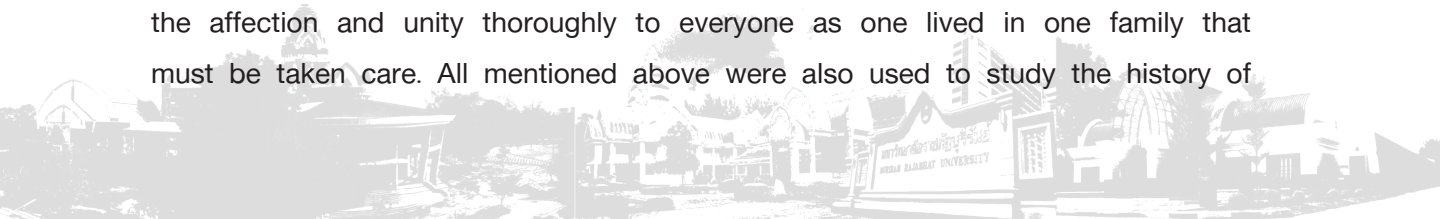

findings were as follows: 1. The folklore of novice to be elephant parade at Taklang village was originated from two cultures: Buddhist culture and belief of Kui culture. The former referred to the belief of Buddhism in which the 20 year-old men must ordain as the monk hoods to make an obligation to their parents and maintain Buddhism. There were 4 elements in the folklore of novice to be elephant parade, including, persons who are related to the rituals, the date and time of making the rituals, the place for making the rituals, and the equipments for making the rituals. There were 2 steps in making the rituals, namely, preparation and operation steps. There were 5 traditional beliefs: the beliefs of persons, date and time, place, equipments, and steps in making the rituals. Kui people at Taklang community believed that riding elephants for novice parade may get the immense merit because it was believed that they will follow the Lord Buddha's trace and those who participate in the rituals will also receive merit.

2. The relations between the folklore of novice to be elephant parade and Kui ways of life : the latter concerned with Kui's ways of life who lived uniquely had a long relationship with elephants as if they were as members of Kui s family. Therefore, elephants were taken to participate in several ceremonies to show the unity between the human being and elephants. Kui community still maintain both cultures' regulation firmly both in ordination ceremony and in the supplementary in Kui cultures' belief.

3. The folklore of novice to be elephant parade of Taklang village was originated from two beliefs ; Buddhist belief, and ghost and spirit belief. Therefore, the village leaders, monks and people found the ways to restore, preserve and inherit the folklore of novice to be elephant parade by holding on this folklore annually, arranging documents, pamphlets and steps in preparation of the folklore of novice to be elephant parade for distributing to villagers and people who are interested in study and preservation at the center of elephant studies. This can be utilized for tourists to study and visit in the future.

The findings of this research could be applied to do activities of people in communities using the beliefs to interweave people in the communities, give the affection and unity thoroughly to everyone as one lived in one family that must be taken care. All mentioned above were also used to study the history of

Kui community and to inherit and maintain the traditions and cultures of Kui community.

Key Word : Elephant Parade, Kui People, Novice

บทนำ

สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอยู่ในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากกลุ่มไทย-ลาวแล้วยังปรากฏว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตนเองว่า ไทยกวย(กวย) ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง ดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิต ที่รักษาไว้และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้กลุ่มที่เรียกตนเองว่าไทย-กวย หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ล่วยหรือกวยนี้นับเป็นประชากรที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมของหัวเมืองอีสานตอนล่างมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ จนอาจกล่าวได้ว่าชาวไทย-กวยเป็นกลุ่มชนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง (ธวัช ปุณโณทก. 2527 : 39)

ชาวกวยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ก่อตั้งจังหวัดสุรินทร์ภายใต้การนำของเชียงปุม (พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์ จางวาง) ได้อพยพชาวกวยเข้ามาในจังหวัดสุรินทร์ จึงมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ขึ้นระหว่างชาวกวยกับชาวเขมร ทำให้มีเชื้อสายเขมรปะปนอยู่ด้วย ในปัจจุบันนี้ชาวกวยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น อำเภอลำโรงตาบ อำเภอจอมพระ อำเภอสตึก และอำเภอท่าตูม มีจำนวนลดลงไปมาก

เนื่องจากการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวกวยกับชาวเขมร รวมไปถึงชาวไทยเชื้อสายลาวด้วย เมื่อชาวไทยเขมรมีจำนวนมากกว่าทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตต่าง ๆ ของชาวกวยได้เปลี่ยนแปลงไปตามประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยภาคกลางและชาวเขมรมากขึ้น แต่ยังมีชาวกวยบางส่วนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ (ชื่น ศรีสวัสดิ์. 2533 : 15) โดยมีการเลี้ยงช้างไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในการทำงานหาเลี้ยงชีพและใช้เป็นพาหนะ นอกจากใช้ในหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ชาวกวยยังใช้ช้างเข้าร่วมในงานประเพณีของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีบวชนาคช้าง เจ้าภาพของงานจะให้ นาคที่ช้างจนเป็นประเพณีที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านเรียกประเพณีการบวชนาคช้างว่า “ประเพณีบวชนาคช้าง”

หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนชาว ‘กวย’ หรือ ‘ล่วย’ ที่นิยมเลี้ยงช้าง เพื่อใช้ในการลากซุง ใช้ในการแสดงและร่วมในงานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน

ประเพณีบวชนาคช้างที่บ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่ช้างได้มีส่วนร่วมในขบวนแห่ ทำให้งานประเพณีที่มีความยิ่งใหญ่ และมีความแปลกจากงานบวชของท้องถิ่นอื่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทำให้คนทั่วไปรู้จักชุมชนบ้านตากกลางอย่างแพร่หลายในนามของหมู่บ้านช้าง ประเพณีบวชนาคช้างนี้ เป็นความภาคภูมิใจของชาวกวยทุกคน เนื่องจากในงานนี้จะมีช้างเข้าร่วมขบวนแห่จำนวนหลายสิบเชือก มีนาคร่วมขบวนหลาย

สิบคน มีชาวบ้านและประชาชนทั่วไปมาร่วมขบวนแห่หน้าเป็นจำนวนมาก ชาวภูยที่มีบุตรชายอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะจัดเตรียมงานบวชเพื่อหวังได้รับอานิสงส์จากการบวชตามหลักพระพุทธศาสนา โดยชาวภูยมีความเชื่อว่า “การที่ได้นำบุตรหลานของตนเข้าร่วมประเพณีบวชนาคช้างจะได้รับอานิสงส์อย่างสูง เมื่อตายไปจะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์” (จีน ศาลางาม. 2550 : สัมภาษณ์) ดังนั้นไม่ว่าชาวภูยจะอยู่แห่งหนตำบลใดก็จะกลับมาร่วมงานประเพณีนี้อย่างพร้อมเพรียงกัน ประเพณีบวชนาคช้างนี้จะจัดขึ้นในวันวิสาขบูชาหรือระหว่างวันขึ้น 13-15 ค่ำ เดือนหก พิธีการบวชนาคช้างของชาวภูยนอกจากจะมีขบวนช้างเข้าร่วมพิธีซึ่งถือกันว่ามี ความแตกต่างกับการบวชในท้องถิ่นอื่น ๆ แล้วผู้เข้าร่วมประเพณียังจะได้พบกับการประดับประดาตกแต่งช้างที่เข้าร่วมขบวนแห่อย่างสวยงามด้วยลวดลายต่าง ๆ ที่ความขี้ช้างช่วยกันแต่งแต้มตัวช้างพร้อมด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ อย่างอลังการงดงามยิ่ง ความแตกต่างในพิธีกรรมนี้อีกอย่างหนึ่งที่เห็นได้คือ การแต่งตัวของนาคที่มีการแต่งกายด้วยเครื่องประดับ ผ้าแพร มีการแต่งหน้า ซึ่งเป็นประเพณีที่น่าสนใจ เพราะเป็นประเพณีที่มีคุณค่าทางด้านสังคมที่มีการร่วมมือร่วมใจกันและความสามัคคีของชาวบ้าน นอกจากนั้นยังเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเลี้ยงช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งประเพณีนี้จะคงอยู่คู่กับสังคมชาวภูยสืบไป

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่าชาวภูยบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ร่วมแรงร่วมใจใน

การจัดงานประเพณีบวชนาคช้างด้วยความสมัครสมานสามัคคี และยังคงสืบสานงานประเพณีบวชนาคช้างมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดงานประเพณีบวชนาคช้างเกี่ยวกับแนวคิดและการดำเนินการองค์ประกอบ ขั้นตอนในการทำพิธีกรรม ความเชื่อและการร่วมงานประเพณีนี้ของชาวบ้านอย่าง พร้อมเพรียงรวมถึงได้รู้ได้เห็นความสำคัญของประเพณีบวชนาคช้างของชาวภูยอีกทั้งเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคช้างให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของความเชื่อ องค์ประกอบ พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคช้างของชาวภูยที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน
3. เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูอนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาประเพณีบวชนาคช้างในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

(Participatory Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) จากกลุ่มผู้รู้ ผู้พบหน้าข้าง และผู้ที่เข้าร่วมพิธี เพื่อศึกษาแบบเจาะลึกกรณีคติความเชื่อและประเพณีบวชนาคช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อมาทำการวิเคราะห์ โดยมีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

1.1 เอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารประเภทหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความหมาย แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสพผลสำเร็จและล้มเหลว และแนวความคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 เอกสารประเภทอื่น ๆ เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ วารสาร และเอกสารราชการ

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 การเตรียมพื้นที่การทำวิจัย โดยการเข้าไปแนะนำตัวเองกับกลุ่มผู้นำชุมชน และชาวบ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ที่วิจัย

2.2 การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย ประกอบด้วย สมุดบันทึก ปากกา เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2.3 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ยึดหลักบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในงานประเพณีบวชนาคช้างโดยตรง

3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
ในงานประเพณีบวชนาคช้าง

3.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
ในประเพณีบวชนาคช้าง

ผลการวิจัย

ในการศึกษาประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของคติความเชื่อ องค์ประกอบพิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคช้าง บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน และเพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้างซึ่งนำไปสู่การประยุกต์ปรับปรุงเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการศึกษา และการศึกษาภาคสนามเป็นหลัก แล้วนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ สรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การประกอบประเพณีบวชนาคช้างเกิดจากความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตระหว่างคนกับช้างและความเชื่อของชุมชนและความเชื่อทางสังคมและระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ความเชื่อในนรก สวรรค์ บุญบาป การทำบุญและโลกหน้า ความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบ (งามพิศ ลัทธิสงวน. 2537 : 1-3) ซึ่งจากความเชื่อ

ดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนบ้านตากกลางได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมาแต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ในการประกอบประเพณีบวชนาคช่างของชาวบ้านตากกลางมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมหลายขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งแบ่งออกเป็นบายศรีสู่ขวัญเล็ก การบายศรีสู่ขวัญใหญ่ พิธีอุปสมบท และพิธีเซ่นขอขมาผิบรรพบุรุษหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าผีปู้ตา ซึ่งแต่ละพิธีล้วนแล้วแต่มีองค์ประกอบของพิธีกรรมแตกต่างกันไป จากการศึกษาพบว่าความเชื่อในประเพณีบวชนาคช่างของชาวบ้านตากกลาง มีความเชื่อกับสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าสถานที่ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งในประเพณีบวชนาคช่างได้แบ่งสถานที่ในการประกอบประเพณีออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) บ้านเป็นสถานที่เตรียมความพร้อมในการจัดวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งช่างที่นำมาใช้ในการประกอบพิธี 2) วัดเป็นสถานที่รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในการประกอบพิธี 3) วังทะเล เป็นแหล่งนำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จึงเป็นสถานที่นำช่างที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมมาชำระร่างกาย

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งบุคคลที่เป็นผู้ประกอบพิธีการบวช คือ พระสงฆ์ ผู้ประกอบพิธีเซ่นขอขมาศาลปู้ตา คือ ครูบาใหญ่ และผู้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญคือ มอ (พราหมณ์)

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีบวชนาคช่าง เป็นความเชื่อที่

เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมและเครื่องเซ่นขอขมาศาลปู้ตา เพื่อถวายแก้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูติผีวิญญาณให้เกิดความพึงพอใจและช่วยคุ้มครองให้การบวชเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะวันที่ใช้ในการจัดงานประเพณีการบวชนาค กำหนดวันประกอบพิธี 3 วัน ได้แก่ วันโรม (วันโกนผมนาค) วันแห่นาค-ขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวันอุปสมบทซึ่งเป็นวันที่สำคัญ กำหนดให้ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี

1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนพิธีกรรม เป็นความเชื่อที่จะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนในการเตรียมการและการดำเนินงานเพื่อให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

1.6 องค์ประกอบในการประกอบประเพณีบวชนาคช่างของชาวบ้านตากกลางมีองค์ประกอบดังนี้

1.6.1 สถานที่ในการประกอบประเพณีบวชนาคช่างชาวบ้านจะเริ่มประกอบพิธีกรรมจากที่วัด คือ พิธีโกนผมนาค หลังจากนั้นจะให้นาคกลับไปประกอบพิธีกรรมที่บ้าน คือ พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก และกลับมารวมตัวกันเพื่อไปประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ที่วัด และขึ้นช้างเพื่อไปประกอบพิธีเซ่นขอขมาศาลปู้ตาที่วังทะเล

1.6.2 เครื่องใช้ในการประกอบประเพณีบวชนาคช่าง ได้จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ตามความเชื่อที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่นขอขมาเพื่อทำให้ภูติผีวิญญาณเกิดความพึงพอใจ และเครื่องใช้ในการ

ประกอบพิธีกรรมการบวชเป็นเครื่องใช้ที่จะนำไปให้พระที่บวชใหม่ใช้

1.6.3 บุคคลผู้ดำเนินการตามขั้นตอนในประเพณีบวชนาคช้างได้แก่ มอ (พราหมณ์) พระสงฆ์ และครูบาใหญ่ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูตผีวิญญานได้จะเป็นผู้ทำให้พิธีกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ สมบูรณ์

2. บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน พบว่าชาวบ้านต่างร่วมมือร่วมใจในการจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง จากความเชื่อด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบวชนาคช้างนั้น จะเห็นว่ามี ความเกี่ยวพันกันระหว่างคนในชุมชนและช้าง โดยที่ชาวกูยเองก็ได้ละเลยในพิธีกรรมสำคัญของการดำเนินการตามความเชื่อแต่ละอย่าง แต่สามารถนำมาผสมกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว เห็นได้จากพิธีการอุปสมบทที่มีการจัดเตรียมเครื่องใช้ต่าง ๆ และขั้นตอนการบวชที่ถูกต้องตามแบบอย่างของชาวพุทธโดยทั่วไป และได้เพิ่มเติมในส่วนที่เป็นความเชื่อของกลุ่มชาวกูยไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเซ่นศาลปู่ตั่ววังทะลุ เครื่องใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อเช่น การแต่งกายของนาค เครื่องใช้ในการบายศรีสู่ขวัญ เครื่องใช้ในพิธีเช่นขอมมา อีกทั้งการนำช้างมาร่วมในพิธีการบวช มีการตกแต่งช้างด้วยการวาดลวดลายต่าง ๆ ที่สวยงามลงบนตัวช้าง เปรียบเสมือนการแต่งตัวให้นาคเช่นกัน และการให้ช้างเป็นพาหนะแก่นาคในพิธีแห่ นาคเป็นการแสดงออกถึงบารมีของผู้ที่บวชว่าเป็น

ผู้มีบุญ หรือแม้แต่พิธีกรรมที่ให้ช้างที่แห่ นาคลงไปอาบน้ำที่วังทะลุทั้ง ๆ ที่นาคนั่งอยู่บนหลังช้าง ถือเป็นการชำระสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกจากตัวเพื่อให้เข้าสู่พิธีบวชได้โดยปราศจากกิเลสตัณหาต่าง ๆ

3. แนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลางเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ 2 ความเชื่อ คือ ความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาน ดังนั้นผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ชาวบ้านจึงได้เกิดแนวความคิดที่จะหาวิธีการในการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบสานประเพณีบวชนาคช้างโดยจัดให้เป็นงานประจำปี มีจัดเตรียมเอกสาร หนังสือขั้นตอนในการจัดเตรียมประเพณีบวชนาคช้างเพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาและสืบทอดประเพณีบวชนาคช้างไว้ที่ศูนย์การศึกษา เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยว ได้เข้ามาศึกษาและเยี่ยมชม ในครั้งต่อไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาประเพณีบวชนาคช้าง พบว่า การประกอบประเพณีบวชนาคช้างเกิดจากความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชนชาวกูย ซึ่งความเชื่อของชาวกูยในเรื่องของการยึดถือปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับแนวคิดของจิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร (2528 : บทคัดย่อ) ว่าความเชื่อดั้งเดิมเป็นความเชื่อในเรื่องการนับถือผีสาวยเทวดา ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์และสามารถดลบันดาลให้ทั้งคุณและโทษแก่คนได้ ต่อมาคนไทยหันมานับถือศาสนาพุทธและ

ศาสนาพราหมณ์จึงได้นำความเชื่อทางศาสนา
นี้มาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม
โดยยังมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นพื้นฐานอยู่ ดังนั้น
ความเชื่อจึงเกิดการผสมกลมกลืนกัน การประกอบ
ประเพณีฆราวาสของชาวบ้านตากกลาง มีการ
ประกอบพิธีกรรมทางด้านศาสนาตามความเชื่อ
ที่ว่า การบวชในพระพุทธศาสนาเป็นการทำบุญ
ได้กุศลมากและเชื่อว่าผู้ที่ได้บวชเรียนแล้วเป็น
ทิดหรือบัณฑิตสังคมถือว่าได้สร้างกุศลให้แก่
บิดามารดาได้ตอบแทนคุณพ่อแม่ ช่วยให้ได้
เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์และมีประเพณี
ปฏิบัติเมื่อนาคจะเข้าบวชในโบสถ์ผู้เป็นมารดา
จะเกาะหางนาคเข้าโบสถ์ด้วย โดยเชื่อว่าเป็น
การเกาะหางนาคขึ้นสวรรค์ อีกประการ
หนึ่งเชื่อว่าผู้ที่ผ่านการบวชได้ผ่านการเล่าเรียน
ได้รับการปลูกฝังศีลธรรมอันดีแล้วจึงเป็นผู้ที่
ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม (ณรงค์
เส็งประชา. 2544 : 78) นอกจากการ
ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ชาวบ้าน
ตากกลางได้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ
และพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ซึ่งประกอบ
ด้วยพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เพราะชาวบ้าน
ตากกลางมีความเชื่อว่า มนุษย์นอกจากจะมี
ร่างกายแล้วยังต้องมีขวัญอีก คำว่า “ขวัญ”
ไม่มีตัวตนแต่เชื่อว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคน
ตั้งแต่เกิดมา และเชื่อว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวจะ
เป็นศิริมงคล สุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคน
ตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญจะออกจากร่างกาย
จึงถือว่าขวัญอ่อน ขวัญหาย ขวัญหนีดีฝ่อ
ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงต้องมีการบายศรี
สู่ขวัญ ดังนั้น การบายศรีสู่ขวัญจึงทำได้ทั้ง
เหตุดีและเหตุไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด
ของสังคม ภูมิพนธ์ (2535 : 24) ได้กล่าวไว้ว่า

ชาวอีสานมีการประกอบพิธีแตกต่างกันออกไป
ตามท้องถิ่น จะประกอบพิธีกรรมตามที่สังคม
ยึดถือ การประกอบพิธีกรรมถือเป็นโซ่กลาง
แห่งความดี ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อที่ว่าทำ
แล้วจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแห่งชีวิต
ทรัพย์สินและสังคม ดังนั้นพิธีกรรมจึงเกิดขึ้น
ตามวัตถุประสงค์ที่เกิดจากสังคม มีอาหารกิน
อุดมสมบูรณ์ บางแห่งอาจมีจุดมุ่งหมายให้
คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะ
ชาวบ้านตากกลางมีความเชื่อและนับถือสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะเห็นได้
จากก่อนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
ชาวบ้านตากกลางจะต้องประกอบพิธีเช่นผี
ปะกำและศาลปู่ตา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวภู
บ้านตากกลางให้ความเคารพนับถือสืบต่อกันมา
เมื่อประกอบพิธีเช่นผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวบ้าน
ตากกลางก็จะเริ่มประกอบพิธีอื่น ๆ ต่อไปเพื่อ
ความเป็นสวัสดิมงคลแก่ครอบครัวและ
ผู้ประกอบพิธี และสอดคล้องกับแนวความคิด
ของประสาธน์ อิศรปริดา และคนอื่น ๆ
(2548 : 62-64) กล่าวไว้ว่าชาวอีสานมี
ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น
กล่าวคือเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์
คาถาอาคม โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถ
ดลบันดาลให้คุณและโทษต่อคนได้ และชาว
อีสานมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจตามลำดับดังนี้ คือ
ยึดเหนี่ยวบิดามารดา พระรัตนตรัย สิ่งศักดิ์สิทธิ์
ตนเองลูกหลาน และโซ่ศาสนา ความเชื่อ
และสิ่งยึดเหนี่ยวต่าง ๆ มีความผูกพันกัน
อย่างแยกกันไม่ออกกับสถาบันอื่น ๆ ของ
สังคม หมู่บ้าน นั่นคือความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยว
เปรียบเสมือนเครื่องควบคุมความประพฤติ
และศีลธรรมต่าง ๆ ไม่ให้ชาวบ้านประพฤติ

พิจารณาประเด็น และนอกจากนี้ยังเป็นเครื่องชี้ทางการดำเนินชีวิตทั้งการเกษตร การรักษาโรค การบริโภค การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ ตลอดจนทั้งการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชาวชนบท

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ ลัตยสงวน. (2537). **วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม.**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. (2528). **สถานสภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย.**

กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษาฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

จีน ศาลางาม. ผู้ให้สัมภาษณ์, อนุชิต สีมอส ผู้สัมภาษณ์ ณ. หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2550.

ชื่น ศรีสวัสดิ์. (2533). **ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวไทย-กูย(ส่วย)ใน
จังหวัดสุรินทร์.** สุรินทร์ : คณะวิชาวิทยาการจัดการ สหวิทยาลัยอีสานใต้.

ณรงค์ เล็งประชา. (2544). **วิถีไทย (THAI LIVING).** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ธวัช ปุณโณทก. (2527). “ประวัติหัวเมืองหัวเมืองอีสานตอนล่าง พิจารณาด้านวัฒนธรรมและ
ประชาคม”. ใน **สมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 3**, บุรีรัมย์ : ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครู
บุรีรัมย์.

ประสาธ อิศรปรีชา และคนอื่น ๆ. (2518). **ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจของอีสาน.**

กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์จินตทัศน์.

สังคม ภูมิพันธุ์. (2535). **สี่พันบ้าน.** มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.

